

cursus velox, vendar v njegovi katalektični obliki — ∪ ∪ ∪ — (∪), kjer pomanjkanje nenaglaščenega zloga nadomesti pavza. Zanimivo je, da se tretja oblika, tako imenovani *cursus tardus*, v približno tretjini analiziranega besedila ne pojavlja, medtem ko se oglašajo drugačne kombinacije, ki so brez dvoma prav tako prispevale k ritmični strukturi *II. Brižinskega spomenika* (n. pr. v navedenih vrsticah ritmični motiv — ∪ — ∪). Obravnavani primer pa je **izbran** tudi zato, ker je na njem mogoče opaziti še pojav homoioteleutona (podobnost stavčnih koncev). Iz latinske proze so znani primeri, kakor: *abiit, abscessit, evasit, erupit* (Ciceronov govor o Katilini), ki jim v našem navedku odgovarjajo:

prijeml'ot'i — imỳ — imot'i in: žiti — žiti.

Vsi smiselno in sintaktično zaključeni stavki tega čustvenega in patetično-zanesenega recitativa so torej nekakšni stih, ki so v medsebojni primerjavi sicer drugačne dolžine in drugačne ritmične strukture, ali vendar stih. V njih ni toge metrične enakosti in monotonosti, ker ne gre za metrično dolgočasen mehanizem, ampak za ritmično vezan govorni organizem. Prvobitni tekst, katerega rekonstruirani arhetip bi bil nujna naloga slovenske filologije, bi najbrž pokazal menjavo 8-, 10- in 12-zložnih stihov, kar se sklada s prvobitnimi načeli slovenske verzifikacije, kakor sta jih ugotovila R. Jakobson in K. Taranovski. Celotna naša analiza pa nakazuje potrebo ponovnega študija *Brižinskih spomenikov*, v katerem naj bi se srečali jezikoslovec, literarni zgodovinar in literarni teoretik. Skupen napor bi lahko pokazal na izjemno mesto tega častitljivega slovenskega in slovanskega spomenika tudi na področju besedne umetnosti.⁵

Ocene, poročila, zapiski

POMENSKA UREDITEV GLAGOLA »VZETI«, IZDELANA NA PODLAGI LEKSIKOLOŠKEGA MATERIALA IZ KARTOTEČNE ZBIRKE SAZU

Naslednja objava naj služi kot dopolnilo k mojemu predavanju »O leksikografskem ugotavljanju in urejevanju besednih pomenov«, ki je bilo priobčeno v prvi letošnji številki »Jezika in slovstva«. Uporabljeno gradivo znaša okrog 2000 kartotečnih listov, nanašajočih se na dobo zadnjih sto let; večje število nadaljnjih v poštevh prihajajočih listov mi ni bilo dostopno, ker niso še alfabetsko urejeni. Iz celotnega gradiva je objavljenih okrog 200 stavkov in fraz, ki kažejo različne pomene in odtenke obravnavanega glagola. Stavki so citirani v okrajšani obliki; sempatja so dopolnjeni z lastnimi zgledi, kjer se je za to pokazala potreba. Objava ima predvsem ilustrativen namen; obseg in dokončno obliko projektiranega Slovarja slovenskega knjižnega jezika bo s sodelovanjem javnosti določil redakcijski odbor.

vzeti, vzamem

I. Z akuzativnim objektom.

1. **Zgrabit** kaj z roko. *Odpri miznico in vzame revolver*. Po navadi z dodatnim

glagolom premikanja. *Prijeti in. Vzame svetilko in jo nese k mizi*. V pomenu priprave sledečega dejanja. *Vzela je lastno srce in izpila tiste tri kaplje*.

2. **Polastiti se** česa. — *Ukrasti, pri-*

⁵ Prim. uvod in ob njem navedeno literaturo v knjigi Fran Ramovš — Milko Kos, *Brižinski spomeniki*, Ljubljana 1957. Iz tega dela je vzet tekst in od tam so osnovni kulturno-zgodovinski podatki.

lastiti si. Vzel je okrog 100.000 dinarjev. **Pobratiti** pri igri, n. pr. pri šahu ali kartah. **Črni vzame kneta.** S posebljenim subjektom. **As vzame desetico.** **Zavzeti, osvojiti.** Najprej smo bili pri Zenti, kjer smo vzeli turški tabor.

3. **Izbrati.** Vzel je lepšo obleko. Da vzajem drugi primer. **Vzemi ljudi, kolikor hočeš.** **Kupiti.** Še jutri kupim vozni listek. **Toda vzameva samo do Peknega.** **Naročiti** v gostilni. **Vzel je juho, zrezek in solato.**

4. **Vzeti** nekaj danega. **Sprejeti.** Delavka je vzela denar ter stopila v kot, kjer je preštevala še enkrat. **Sprejeti, prevzeti** kot svojo obveznost. **Rajši bi vzel kakšno lažje delo.**

5. **Vzeti v najem, najeti.** **Prosil je mene, naj vam sporočim, da ne bo vzel sobe za prihodnji semester.** **Sami niso mogli zmagovati dela; vzel je hlapca, za njim dekle.**

6. **Vzeti v zakon, poročiti se.** — **Oženiti se** s katero. **Eva Magdalena je ostala samica, ker je od graščinskih ljudi nikdo ni hotel vzeti.** **Omožiti se** s kom. **Mati njena je štiri druge za nos zvodila, preden je tega vzela.** V absolutni rabi. **Vzeti ženo, moža.**

7. **Vzeti vase, zaužiti.** **Ali si vzela zdravilo, Marta? Iz obupa je vzela strup.**

8. **Vzeti ton.** **Zapeti.** **Tenor je vzel visoki c.** **Zaigrati.** **Samo mrko jih je pogledal, če je kdo vzel napačen ton.**

9. **Odpeljati.** **Prišli so fašisti in so ga vzeli.** **Peljati.** **Vzemi me plesat!**

10. **Odnesti.** »Vzela ga bo voda,« je izpregovorilo dekle. »Ali bi se mu ne moglo pomagati?« V psovkah. **Vrag (zlodej, hudič) te vze!** **Pobratiti.** O osebnem objektu, **umreti.** **Vrag ga je vzel.** **Smrt (zima ipd.) ga je vzela.** O stvarnem objektu, **uničen biti, izginiti.** **Suša je že na pol vzela oves.** **Deževje je vzelo komarje.** V frazi. **Noč ga je vzela, čez noč je izgubil neznanu kam.**

11. **Zdelati, stisniti.** **Drugi dan so se le mukoma vlačili, griža jih je bila vzela, da jih je bila sama kost in koža.** — **Franc je silno shujšal.** **Fabrika ga je vzela.**

12. **Vzeti kot zglede, zamisliti si kot zgled.** **In vzemite onega doktorja zdravnika, ki pravi da je — Nemeč.** **Vzeti na primer, kot možnost, postaviti, da je.** **Vzemimo vojno, ko je sklicanje parlamenta nemogoče.** **Vzeti kot dano, zamisliti si, postaviti.** **Teoretična mehanika elastičnih teles izhaja navadno iz sledečih supozicij: a) Vzame, da so elastični premiki posameznih delov in celega telesa majhni.** **Vzeti vpoštev, upoštevati.**

Če vzamemo samo njeno velikost, si lahko mislimo, koliko ta žival požre.

13. **Vzeti v šoli, kot učno snov, predelati.** **Vprašal me je, kaj smo zadnjo uro vzeli.**

14. V frazah, s stalnimi objekti, kot možen glagol ali s pretežno abstraktnim pomenom. **Vzeti dopust, oditi na dopust.** **Vzeti konec, pokončan biti, poginiti.** **Vzeti posojilo, izposoditi si.** **Vzeti potni list, izposlovati si potni list.** **Vzeti pleme, obrejšiti se.** **Vzeti slovo, posloviti se.** **Vzeti smer, usmeriti se.** **Vzeti zalet, zaleteti se.** — V razširjenih frazah. **Vzeti kratek dopust, veliko posojilo, dolg zalet.**

II. Z dativom in akuzativnim objektom.

15. **Vzeti mu, da ostane brez česa.** **Odvezti, uropati, ukrasti, zapleniti mu, oropati ga.** **Ker se je bal, da bi utegnil osnovati proti njemu med vaščani kak upor, mu je vzel hišo.** »Če se dekletu vzame mir in dobro ime, da lazi tod kot senca, še podoba prejšnje ne, tako se ne govori!« »Nihče te žive ne bo meni vzel, tudi vsi grofi Auerspergi ne.« **Vzeti čemu.** **Odločil si se, da vzameš svoji svetovni sliki zakrivljenost prostora.** **Odnesti, uničiti mu.** **Ko grem tako po bregu, živl mi vzame veter klobuk.** **Oče je bil prej bogat trgovec, a nesrečne špekulacije so mu vzele imetje in tuga — življenje.** **Pripraviti, spraviti ob kaj.** **Toča pa je razbila polja in marsikomu je vzela kruh, da je potem stradal v zimi.** V frazah. **Vzeti mu besedo, ne dovoliti mu, da bi govoril.** **Vzeti devišstvo, zapeljati jo.** **Vzeti mu glavo, življenje, umoriti, usmrčiti ga.** **Vzeti mu pamet, spraviti ga ob pamet.** **Vzeti mu sapo, zapreti mu sapo.** **Vzeti mu vid, oslepiti ga.**

16. **Vzeti mu, pa da ne ostane brez česa.** **Vzeti njegovo, vzeti zanj, v raznih pomenih.** **Maks si vzame robec in ji briše solze.** **Vzel sem ti dva para nogavic, kot si naročila.** V frazah. **Vzeti mu kri, odvezti mu kri, nekaj krvi.** **Vzeti mu mero, izmeriti mu dolžino in širino.** **Vzeti mu srce, osvojiti njegovo srce.**

III. S predlogi.

17. **Vzeti iz.** **Potegniti iz.** **Naposled je vzela iz nedrija list, na katerem je bilo nekaj malo besedi zapisanih.** **Izbrati iz.** **Igra je izvirna, njen predmet je vzet naravnost iz življenja.** **Sprejeti iz.** **Vzel je knjigo iz njene roke.** **Pobratiti, odnesti iz.** **Navadil se je (volk) naše okolice.** **Včeraj je vzel gori nad Leskovim brdom tri ovce iz hleva.** V frazah. **Vzeti kaj iz prometa, umakniti iz prometa.** **Je,**

kakor bi ga iz škatlice vzel, ves lep je in zlikan. Vzeti mu besedo iz ust, povedati, kar on misli. Vzeti mu vajeti iz rok, odvzeti mu vodstvo, odvzeti mu oblast.

Vzeti izpod, izpred, izza, kakor zgoraj. V frazah. **Vzeti kaj izpod pazduhe**, izmisliti si, zlagati se. **Vzeti mu kruh izpred ust**, izpodriniti ga v boju za obstanek.

18. Vzeti ga k. — Vzeti ga k sebi. **Posaditi (si)** v naročje *Ali že v tistem trenutku jo je vzel k sebi in jo pritiskal na prsi. Sprejeti na dom. Saj nam na izbiro stavi, ali jo k sebi vzame, ali pa se k nam priženi.* — V frazi. **Vzeti ga k vojakom**, poklicati ga k vojakom.

19. Vzeti ga med. **Sprejeti med**. *Ravnatelj zavoda ga je vzel med gojence.* V frazi. **Vzeti ga med zobe**, začeti ga opravljati, obrekovati.

20. Vzeti kaj na. **Dati, dejati na**. *Na glavo vzame rdečo kapo. Naložiti na. Vzel je tovor na rame. V frazah. Vzeti na svoje rame, vzeti na svoja pleča, vzeti nase, naložiti si, prevzeti. Vzeti kaj na svoj račun, prevzeti odgovornost za kaj. Odnesti na. Obiskovalci knjižnice lahko vzamejo knjige tudi na dom. V frazah. Vzeti na roko, sprejeti predujem. Vzeti na posodo, izposoditi si. Vzeti na upanje, na dolg, kupiti na kredit. Vzeti na znanje, sprejeti na znanje. Vzeti na zapisnik, sprejeti na zapisnik, (dati) uradno zapisati.*

Vzeti ga na. **Posaditi (si)** na. *Vzel je otroka na svoja kolena. Sprejeti na. Saj veš, da bi jaz rad zeta vzel na dom. Dati, dejati na. Kadar se je bobnar ustavil, sta ga vzela na sredo. V frazah. Vzeti ga na jezik, začeti ga opravljati, obrekovati. Vzeti ga na vajeti, dati ga na vajeti, dobiti oblast nad njim. Vzeti ga na muho, na piko, pomeriti nanj, preneseno, začeti ga preganjati.*

21. Vzeti kaj od. **Sprejeti od**. *Vzemi od mene to darilo! V frazah. Vzeti slovo od koga. Vzeti mero od česa.*

22. Vzeti po. **Kupiti po**. *Vzamem po 650.* — Vzeti po sili. **Odvzeti s silo**. *To res ni lepo, da me okradeš, da mi vzameš po sili, česar bi jaz ne smela dati. Odpeljati s silo. Če je sami ne daste (vaše hčere), jo po sili vzamemo.*

23. Vzeti pod. **Dati, dejati pod**. *Značilno za etiko je torej to, da znanstvenik po vrsti vzame razne morale pod drobnogled. V frazah. Vzeti pot pod noge, noge pod pazduho, brž odpraviti se, pobrisati jo. Prijeti pod. Ivo je vzel sina pod pazduho. Vzel je pod roko kapitana in odšel.*

Sprejeti pod. *Zakaj ga nisi vzel pod streho, moža? Pod svoje varstvo naju je vzela.*

24. Vzeti s (od kod). V tem pomenu dostikrat samo **vzeti** (brez sinonima), sicer tudi **pobrati, sneti, umakniti s**. *Krčmar vzame s kredence steklenico. Vzel je klobuk z gole glave. Vzela je z mize posodo in prt. Pozneje so nas vzeli z Laškega ter nas predstavili na Nemško. V frazi. Vzeti mu besedo z jezika, povedati, kar on misli.*

Vzeti kaj s čim. V tem pomenu dostikrat samo **vzeti** (brez sinonima), sicer tudi **pobrati, sneti, potegniti z roko**, z orodjem ali čim drugim. *Kar z roko je vzel kos mesa iz skleda. Zdravnik je vzel s pinceto šiv iz rane. S kraljem je vzel damo. V načinovnem pomenu. Odvzeti s. Ukradeno ni, kakor si morebiti misliš, tudi s silo ni vzeto, ne z zvijačo. V družilnem pomenu. Zaužiti s. Voda, tudi čista, se ne vzame s čistim vinom.*

Vzeti s seboj. **Nesti, odnesti, peljati, odpeljati s seboj**. *Rovnico in motiko je vzela s seboj. Če misliš, da sam tega ne opraviš, vzemi s seboj, kogar hočeš.*

25. Vzeti v roko, v roke, namesto preprostega: **vzeti, zgrabiti**. *Tedaj je bil France najbolj srečen; tedaj je prvi vzel žlico v roko, ter jo zadnji položil na mizo. V pomenu priprave sledečega, ne posebej izrečenega dejanja, n. pr. vzeti in brati. In vse te pesmi, tako različne — po svoje dovršene! Zdjaj ti bo ta bolj všeč, zdaj ta; kakor ti je ravno pri srcu, ko jih vzameš v roke. V frazah. Znam kaj v roke vzeti, znam ravnati s čim. Imam kaj v roke vzeti, imam nekaj premoženja, sem premožen. Vzeti stvar (ipd.) v roke, lotiti se. Vzeti vajeti v svoje roke, prevzeti vodstvo, prevzeti oblast. Vzeti stvar (ipd.) v svoje roke, sam se lotiti urejevanja stvari. Vzeti pamet v roke, spametovati se, biti pameten. — Vzeti ga v roke, prijati (zgrabiti) in ošteti ga.*

Vzeti kaj v. **Sprejeti v**. *Eni prosijo samo »dobrega sveta«; drugi žele, naj bi se kaka »pescmica« vzela v list, ako že ne vse. V frazah. Vzeti v shrambo, sprejeti v shrambo. Vzeti v dar, sprejeti v dar. Vzeti v najem, najeti. Vzeti v zakup, najeti v obdelavo; preneseno, prilastiti si delo na kakšnem področju, prilastiti si. — Vzeti v posest, vzeti za svoje, polastiti se. Vzeti v last, pridobiti si v last, prevzeti v last. Vzeti v delo, lotiti se dela na čem. — Vzeti v usta, dati, dejati v usta. Vzeti vase, zaužiti. — Vzeti v poštev (vpoštev), v ozir, upoštevati. Vzeti v vednost, sprejeti v vednost, na znanje. Vzeti v presojo, v pretres, lotiti se pre-*

soje, pretresa. **Vzeti kaj v misel, vzeti ga v misel**, spomniti se; omeniti.

Vzeti ga v. Posaditi (si) v. Vzame Franceljna v naročje. **Sprejeti v.** Ker ni imel sinov, je vzel v hišo zeta. **Odpeljati s seboj, peljati s seboj v.** Čul je, kako ji je pravil, da jo bo vzel v mesto, da ji bo dal gosposko obleko ter napravil iz nje, ne vem že kaj. V frazah. **Vzeti v družbo, sprejeti v družbo.** **Vzeti v (svoje) varstvo, sprejeti v varstvo.** **Vzeti v (svojo) oskrbo, sprejeti v oskrbo.** **Vzeti v rejo, sprejeti v rejo.** **Vzeti v službo, sprejeti v službo.** **Vzeti jo, vzeti ga v zakon, poročiti se z njo, z njim.** — **Vzeti ga v delo, prijeti (zagrabiti) in ošteti ga.** **Vzeti ga v šolo, prijeti (zagrabiti) in poučiti ga.** **Vzeti ga v strah, ustrahovati ga.**

Vzeti kaj v (kako). **Uporabiti, razumeti v.** Da dvoje ali več posameznikov besedo vzame v istem pomenu, je pogoj medsebojnemu umevanju. **Presoditi v.** Melanijina soba, ki je postala nenadoma Marijina, je bila, vzemši jo v celoti, povsem sprejemljiva s svojim razgledom na odprto polje.

26. **Vzeti kaj za. Izbrati, uporabiti za.** Ako vzamemo za »definitiv« izraz »za trdno«, kako naj potem prestavim na pr. »definitive Anstellung«? **Kupiti za** toliko in toliko. V trgovini je vzel blaga za 1000 dinarjev. **Zahtevati, terjati od koga za.** Za ležišče na klopi vam ne bom nič vzela. Če pa hočete v kamrici spat, boste pa plačali. **Imeti, smatrati za.** Kolikokrat slišimo na primer o razočaranju, ki ga je doživel kdo, ker je vzel nekaj recimo za hvaležnost, ljubezen, prijateljstvo, kar pa je dejansko le izgledalo tako. V frazah. **Vzeti za cilj, izbrati za cilj.** **Vzeti za podlago, uporabiti za podlago.** **Vzeti za res (zares), imeti za resnico, za nekaj resnega; tudi: nekoga za resnega.** **Vzeti za šalo, imeti za šalo.** **Vzeti za zlo, za hudo, zameriti.** **Vzeti za dobro, za ljubo, zadovoljiti se s čim, biti zadovoljen s čim.**

Vzeti ga za. Sprejeti za. Vzel ga je za družabnika. **Najeti za.** Koga boste vzeli za advokata? V frazah. **Vzeti za svojega, posvojiti, adoptirati.** **Vzeti za moža, za ženo, omožiti, oženiti se s kom.**

IV. S prislovi.

27. **Vzeti kje, od kod.** V vprašalnih stavkih. **Dobiti, najti.** Kje naj sicer vzamem denar? Približevali so se v dolgih vrstah tekmovalne ladje. **Odkod so vzele veter, ki je napihoval njihova jadra?** V frazah. **Je kje vzeti, je dobiti, najti.** Ni kje vzeti, ni dobiti, najti. **Nimam kje vzeti, nimam, nimam na razpolago.**

Vzeti nazaj. — **Vzeti komu nekaj danega, spet vzeti, spet odvzeti.** In kakšno življenje si mi dala! Lahko ga vzameš nazaj! **Sprejeti nazaj** nekaj danega. In Štefan vzame prstan nazaj. V frazi. **Vzeti besedo (besede) nazaj,** preklicati svoje besede. — V frazah. **Vzeti narazen, vsak-sebi, razstaviti.** **Vzeti proč, odmakniti, odstraniti.** **Vzeti ven, potegniti ven.**

Vzeti kako. **Razumeti, presoditi.** Komandirji so molčali, ne vedoč, kako naj vzamejo vso to zgodbo. **Premisliti.** Ako natančno vzamemo, je samo Francija prosta te strasti. V frazah. **Vzeti dobesedno, doslovno, razumeti dobesedno, doslovno.** **Vzeti resno, imeti za nekaj resnega, nekoga za resnega.** **Vzeti psihološko (ipd.). presoditi s psihološke (ipd.) strani.** **Vzeti zase, zase upoštevati, zase obravnavati.** **Kakor vzamemo, kakor vzamete, kakor se vzame, na kar pač kdo misli, kakor pač kdo misli, kakor kdo gleda na stvar.** Če se tako vzame, če se prav premisli.

Vzeti kaj kot. Imeti, smatrati za, kot. **Zaščita otrok ni bila vzeta kot prvotna redna dolžnost države.**

V. Refleksivno in recipročno.

28. **Vzeti se. Poročiti se.** Pred poldrugim mesecem sta se vzela. V frazah. **Vzeti se na roko, na proste roke, na palec, poročiti se na nič, brez premoženja in brez dote.**

Vzeti se pod. Prijeti se pod. Mraz je bilo in vzela sta se pod roko. **Vzeti se v.** V frazi. **Vzeti se v roke, imeti se v oblasti.**

Vzeti se kje, od kod. Znajti se od kod, o osebnem objektu tudi: prinesiti ga od kod. V vprašalnih stavkih. **Glejte jo no, kje se je pa ta vzela? Od kod sta se pa vzela tako na lepem?** V frazah. **Vzeti se od bog ve kod, znajti se od bog ve kod.** **Vzeti se vrag ve kje, znajti se vrag ve od kod.** — **Vzeti se mu iz. Prikazati se mu iz.** In kakor nekod iz daljave se mi je nekoč vzela celo otroška misel, kako lepo šele bi bilo postati takšen učitelj. **Vzeti se mu na. Prikazati se mu na, priti mu na.** **Elija ga je pustil govoriti in nedoločen, žalosten nasmeh se mu je vzel na še sveže, a blede ustne.** — **Vzeti se na. V frazi. Vzeti se na svoje, osamosvojiti se.**

VI. Medialno.

29. **Vzeti si** namesto preprostega **vzeti** v raznih, že obravnavanih pomenih, z dodatnim poudarkom: da je moje, da je zame. N. pr. **Vzeti si žlico.** **Vzeti si novo krilo.** **Vzeti si dopust.** **Vzeti si moža, ženo.** **Vzeti si ga na muho.** **Vzeti si kaj s kupa.**

Vzeti si kaj s seboj. Vzeti si kaj za geslo. Vzeti si kaj za nalogo. Vzeti si ga za učitelja.

Vzeti si, ki se ne more nadomestiti s preprostim vzeti. **Izbrati si.** Doraslega si naj nasprotnika vzame. V frazah. Vzeti si dosti (ipd.) časa, pustiti si dosti (ipd.) časa. Vzeti si počitnice, privoščiti si počitnice. Vzeti si pogum, opogumiti se. Vzeti si pravico, prostost, svobodo, drzniti se, upati se, biti tako prost, svoboden. Vzeti si kaj k srcu, gnati si kaj k srcu, žalostiti se nad čim. Vzeti si zgled od koga, zgledeovati se po njem, ravnati se po njem. — Vzeti si življenje, umoriti se, napraviti samomor. **Ne dam si vzeti, da, ne dam se prikrajšati, da ne bi.**

VII. Brezosebno.

30. Vzame ga. **Pobere, stisne ga; umre.** V začetku februarja je nenadoma na

pljučnici zbolel Bende in tudi njega je vzelo. Vzame kaj. **Pobere** kaj; **uničeno je, izgine.** Jablane in hruške so v cvetju, pa če pade slana, bo vse vzelo. Sneg je vzelo kar čez noč. — Vzame ga. **Zdela, stisne ga; shujša, oslabi.** Peter je bil spet pri bolniku. **Strašno ga je vzelo od zadnjič.**

Vzame mu. **Je ob.** V frazah. Vzame mu besedo. Vzame mu glavo. Vzame mu pamet, spomin. — Vzame mu sapo, zapre mu sapo. Vzame mu vid, oslepi ga.

Vzame se mu v. **Pride, seže** mu v. Vzelo se je duhovniku v spomin, kako je nekoč bral v starih knjigah o svoji Istri, pa se je moral bridko nasmehniti. — »Ne bom plakal ne vokal ne točil solza.« Pa se mu je po sili vzelo v osrčje, da je jezno segel po vinu.

Božo Vodušek

FRANZ MEHRING IN SLOVENSKA REVILJA KNJIŽEVNOST

V skoraj desetletje trajajoči polemiki o realizmu v vzhodnoevropskih državah in ob analizah estetskih nazorov literarnih kritikov in teoretikov — marksistov je prodrl v ospredje znanstvenih raziskav tudi Franz Mehring. Vzhodnonemški inštitut za družbene vede je izdal že več obsežnih disertacij o njegovem delu in nazorih, disertacija Hansa Kocha Franz Mehrings Beitrag zur marxistischen Literaturtheorie (Berlin 1959) pa rešuje prav vprašanje, kakšen je Mehringov prispevek k marksistični literarni teoriji in estetiki. Ob tem intenzivnem raziskovanju Mehringovih literarno-estetskih in drugih načel je potrebno, da tudi Slovenci preiščemo njegove pobude pri nastajanju marksistične literarne estetike pri nas v tridesetih letih. To raziskovanje je potrebno najprej z literarnozgodovinskega vidika, nič manj pa zato, ker Mehring sistematično začenja moderno marksistično literarno kritiko in literarno zgodovino, in zato, ker je marsikatera njegova estetsko-teoretična sodba aktualna še danes. Omejujemo se na pregled prvega intenzivnega kontakta med njim in Slovenci, kakor ga izpričuje revija Književnost (1932—1935). Možno je sicer, da je stopil v slovensko literarno-teoretično zavest že prej, povsem naravno pa je, da ga srečamo v reviji, po kateri prvič prodre v Slovenijo tudi Lukács s študijo o dramaturgiji Marxa in Engelsa in v kateri poleg vodilnih ruskih marksistov-teoretikov, Lenina in Plehanova, najdemo v večji meri tudi Gorkega. Mehringovo literarno-estetsko misel zaznavamo zlasti tam, kjer zavzema Književnost stališča do naturalizma in novega realizma, ki ga je slovenska idealistična estetika ves čas med vojnama žigosala kot obnovo senzualizma in popolno poplitenje literarne umetnosti. »Književnost« navaja Mehringa štirikrat. V treh primerih opozarja na njegova estetsko-kritična stališča in ocene, leta 1934 pa objavlja njegov esej »Proletariat in religija« (272—273), v katerem Mehring razlaga religijo kot človekovo blodnjo zaradi pomanjkljivega poznanja narave in družbenega produkcijskega procesa. Da bi spoznali značaj njegovih pobud reviji, si najprej oglejmo nekatere prvine njegove literarne estetike.

I

Mehringov literarno-estetski nazor je razviden iz njegovega odnosa do estetike »modernega naturalizma« in nove romantike, nič manj pa seveda tudi iz njegovih ocen nemške klasične estetike, zlasti Schillerja in Kanta, in iz literarnozgodovinskih spisov.

Ko zavrača estetiko in literarno prakso nemškega, večidel konservativnega in oportunističnega naturalizma, zadeva na vprašanje umetniškega odseva resničnosti. Pri tem se deloma opira na dognanja nemške klasične estetike, med drugim na Lessingovo formulo: »Umetnost in narava naj vsekdar na odru bo le ena stvar; ko v naravo se